

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

jaargang 59 / 43

28 juli 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Dieren kijken ons aan II (slot)

UIT DE SCHRIFT

De Zoon van Zerubbabel in Samaria III

KORT GEHOUDEN

Vacantie en verstrooiing

KERKELIJK LEVEN

De christelijke begrafenis

Afscheiding in Hattem

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Catechese, stiefkind van moeder kerk? I

PERSSCHOUW

Na het overlijden van prof. drs. H. J. Schilder

In zijn toespraak bij de sluiting van het cursusjaar aan de T.H. ging prof. Ohmann in op de manier waarop de Bijbel over dieren spreekt, met name het Oude Testament. In het deel dat in het vorige nummer werd geplaatst, behandelde hij kritisch de opvattingen van prof. Henry. Nu komt hij toe aan de ontwikkeling van een eigen standpunt.

Dieren kijken ons aan II (slot)

Komende tot de omschrijving van eigen standpunt, willen we opmerken dat de tegenstanders huns ondanks ons hebben geholpen bij het bepalen daarvan. Zoals ook de Kerkelijke belijdenis is tot stand gekomen in confrontatie met de ketterse leringen.

Naast en na Prof. Henry zou ik Prof. G. C. van Niftrik kunnen noemen. In een rede gehouden voor de algemene vergadering van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, te Gouda, gehouden op 29 mei 1959, getiteld: 'Ontmoeting mens en dier',³ zingt deze geleerde de lof der primitiviteit, het primitieve levensgevoel, dat mens en dier in één levensgeheel omvat ziet. Het is ongeveer hetzelfde gevoel als Mevr. Henry aan haar 'Jahwist' toedichtte. Volgens Van Niftrik schuilt in dat primitieve levensgevoel

meer werkelijke wijsheid, zit er meer diepte in, dan in onze beschaafde, westerse vervreemding van de natuur. Helaas, 'de mens, oorspronkelijk levende in een primitieve eenheid met dieren en planten, scheurt zich als geest, als ziel, op de weg van de verwerkelijking van zijn humaniteit, los van de natuur, de stof, het zinnelijke... De mens is een transcenderend wezen, zeggen wij tegenwoordig met de nieuwste filosofie. Hij kan zich niet als het dier neerleggen bij de gegevenheden; hij moet er altijd wat mee doen; hij moet altijd veranderen; hij moet altijd natuur omzetten in cultuur; de mens is een cultuurwezen. Een dier is tevreden met zijn vel en zijn staart zoals deze zijn. Een mens is nooit tevreden; hij gaat naar de kapper en hij scheert zich...'

Ook van Van Niftrik moeten we ons distancieren. Hoe boeiend spreker en schrijver hij ook was, dat de mens z.i. terug moet tot de primitiviteit, wijst op een bezigen van die term, die bij ons tegenspraak ontmoet. Als 'primitief', dat toch alles te maken heeft met wat 'primus', dat is het oudste, het eerste was in de geschiedenis, nu in die zin werd gebruikt, en men zich dan voor de vulling van dat woord liet voorlichten door het Boek dat van die eerste tijd getrouw verslag doet, dan konden wij er volle vrede mee hebben. Maar het begrip 'primitief' behelst voor wie het vandaag gebruiken ook en vooral een kwalificatie: gebrekkig, onbeholpen, onbeschaafd.

Als wij voor ons teruggrijpen op het primitieve, gaan wij terug tot de primitieve, de allereerste tijd, beschreven in Genesis 1 : 20 waar we ze zien verschijnen: de dieren. 'Dat de wateren wemelen van wemelgedierte, levende wezens', vertaalt Dr. J. H. Becker.⁴ De schrijver gebruikt een bepaalde stijlfiguur. In

³ G. C. van Niftrik, Ontmoeting mens en dier, Uitgave van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, 's Gravenhage, 1959

⁴ J. H. Becker, Het Begrip Nefes in het Oude Testament (Diss. V.U.), Amsterdam 1942

het eerste deel van die zin zijn de wateren het onderwerp, het element dat moet gevuld met wemelgedierte, terwijl zij die de ruimte boven de aarde moeten vullen, de vogels, onderwerp zijn van het tweede zinsdeel. Wat in het eerste zinslid onderwerp is, is in het tweede een plaatsbepaling. De stijlfiguur van het chiasme verlevendigt de verhaaltrant. Want een *verhaal* is het volgens ons wel, dat eerste bijbelhoofdstuk. En leefde het al door de pen van de schrijver, nu gaat het helemaal leven. De uitdrukking 'levende wezens' wil laten uitkomen, dat bij vers 20 in de scheppingsrij een belangrijk novum intreedt, n.l. dat God thans iets schept, dat zich van al het overige onderscheidt, ja, dat verre overtreft. Het vorige was nog maar roerloos, maar in Genesis 1 : 20 wil God iets scheppen, dat niet roerloos is, maar leeft.

Wateren worden in beroering gebracht door die zeedieren die door het water zwemmen, kruipen, glijden, flitsen. En de luchten daarboven door al wat er vliegt en scheert en zweeft en fladdert. Een scheppingsdag wordt ermee gevuld, zodat, zouden we haast zeggen, er voor de landdieren geen tijd meer was... Of wordt dit werk voor de zesde dag gereserveerd, omdat deze dieren zo dicht in de nabijheid van de mens zullen verkeren? Zoveel is zeker dat de levens van de landdieren en de mensen zullen moeten gehoorzamen aan dezelfde natuurlijk voorwaarden. Daarom, hoezeer we ons ook verwonderen, en nooit genoeg kunnen verwonderen over al die levende werken van Gods handen, het verbaast ons niet dat er in hun geval bij ademhaling, bloedsomloop, spijsvertering enz. zo sterke overeenkomst is met de mens. Hun aarde is onze aarde. Hun respectieve biotoop is van betekenis voor ons. De imperatieven 'redu' en 'kibsju' (= heerst; onderwerpt) houden met die levensvoorwaarden voor onze collega-schepselen ten volle rekening. Heersen over de dieren is ook milieubeheersing. Niet dan tot zijn schade kan de mens die verwaarlozen.

En dan lezen we door in Genesis 2. Want (anders dan voor de Pentateuchkritiek, gevolgd door o.a. Mevr. Prof. Henry) loopt de historie voor ons gewoon door. Gen. 2 : 19 grijpt nog eens terug op Gen. 1 : 20-25. De door God uit de aardbodem geformeerde dieren werden door Hem tot de mens gebracht. 'Om te zien hoe deze het noemen zou; en zoals de mens elk levend wezen noemen zou, zo zou het heten.' Evenals in Genesis 1 zien we allen en alles op zijn plaats. De dieren, die de oudste rechten hebben; ze waren er het eerste. Maar het zijn en blijven *dieren*-rechten, verschillend van die der mensen, die

niet zo biotoopgebonden zullen zijn als welke diersoort ook. Zou die prioriteit van de schepping der dieren ook iets te maken kunnen hebben met hun functie van... proefdier. Ik vraag maar. Waar zij zich kunnen ademen en voeden en hun vertier hebben en zich vermenigvuldigen, daar kan de mens het ook uithouden! (vergelijk het 'ruimte-aapje of -hondje dat vóór menselijke astronauten werd gelanceerd) Daar hebt u nu het dier in een van zijn betekenissen voor de mens, die later komt. Laatkomen staat deftig. In Genesis 1 gaat het ten volle op en in Genesis 2 niet minder. Die door God zelf naar Adam toegeleide dieren dienen om hem een idee te brengen. Wie kunnen dat beter doen dan zij, levende wezens.

Namengevend heeft Adam getoond ze op hun waarde te kunnen schatten; hij kon er wat mee aanvangen, met het éne dier zus en met het ándere zo. Want 'naam' wijst bij de dieren op distinctie, onderscheid. En bij de benoemde mens op competentie, inzicht en ook gezag. De dieren zijn alle op hun eigen terrein slim en weten zich ook te redden. Wat dat aangaat hebben ze geen Adam, geen mens nodig. Ze kunnen uit hun eigen ogen kijken!

Dieren, levende wezens, bewegers hebben ogen. Al bewegend, moeten ze hun weg kunnen vinden. En gehoor en vooral de reuk komen daarbij te hulp. Ze zwemmen, vliegen of lopen, ieder in zijn element, om te voorzien in zijn levensbehoeften; maar ook om te zien wat of wie ze daar tegenkomen; hun mindere, die voor hen aan de kant moet (of erger), huns gelijke, bij wie ze op hun gemak zijn, of hun meerdere, voor wie zij het veld moeten ruimen. Een dier rangschikt alles in zijn omgeving. Zijn meerdere kán een ander dier zijn. Het is in ieder geval de mens. De eerste mens in de goede oude paradijstijd heeft ze door gehad. Tegen hem hebben ze opgezien. En daar is nog wel wat van blijven hangen. Ik heb me eens laten vertellen, dat de ooglers van een dier, althans sommige dieren, de mens vergroot.

Nèfèsj chajja worden ze genoemd in Genesis 1 en 2. 'Levende wezens', heeft de Nieuwe vertaling; 'zielen' de Statenvertaling, maar met die laatste weergave zijn we niet zo gelukkig. Zijn dieren 'levende zielen', omdat zij leven? Hebben zij misschien een ziel? Staart ons uit hun ogen (om nog eens Mevr. Henry te citeren) 'der beseelte Blick des Tieres an'? Wat verstaat zij onder 'beseelt'? Iets dat overeenkomt met en wijst op zoiets als een menselijke ziel? Met alles wat wij dan aan die menselijke ziel toekennen? Dat zal toch geen zinnig mens onder ons willen bewe-

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 A4 Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69, — per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Lossenummen f 1,40 (excl. porto).

ren. Maar toch, die levende wezens doen meer dan zich voeden en laven of zich voorplanten. Het zijn geen planten, die slechts daarin van de planten verschillen dat zij zich vrij verplaatsen kunnen, en zelf water en zonneschijn zoeken. Daar gaat toch wel meer in zo'n dier om. Ze zijn op hun tijd in beweging, en dan gespannen, maar kunnen ook rusten en luieren, spelen met elkaar of vechten, jagen op of vluchten voor andere dieren. Ze kennen moed en angst. Binnen een bepaalde soort zijn er verschillen in karakter aanwijsbaar. Tegenover de stotige os van Exodus 21 : 29 staan meer andere (gelukkig) niet-stotige ossen, tegenover de bloeddorstige honden die het oude Oosten kende⁵, de vriendelijke speelkameraad van de kinderen.⁶

'Nèfèsj' worden ze genoemd. Tegelijkertijd hebben zij een 'nèfèsj'. 'De rechtvaardige kent het leven van zijn beesten', zo geeft de St.vert. Spr. 12 : 10 weer; Dr. Becker: 'De rechtvaardige kent de natuur van zijn vee.' Nieuwe Vert.: 'De rechtvaardige weet wat toekomt aan zijn vee'. Wij denken aan behoefte aan spijs en drank. Maar het houdt toch ook in de behoefte aan rust, kortom het ziet op de algehele zorg die naar den aard van het beest nodig is. Laat ons K. Barth eens aanhalen: 'Ook binnen die grens (n.l. van de heerschappij) speelt er zich nog heel wat af aan ongevoeligheid; wantoestanden die tot de orde geroepen moeten worden. Respect voor het collega-schepsel, dat tezamen met de mens op de zesde scheppingdag werd geformeerd en dat hem zo na verwant is, zal dit moeten zijn, dat men voor de gave van deze zo nuttige, dienstbare vriend Gode dankbaar is, en dat men deze dankbaarheid dan ook bewijst door met hem om te gaan op tere, kiese en vriendschappelijke wijze, vooral ook met begrip en gevoel voor wat hij nodig heeft, en dat men er rekening mee houdt waar de grenzen liggen van wat hij presteren kan'.⁷ Presteren. Daar liggen soms ongeken- de mogelijkheden verscholen in het dier. Laat ik enkele voorbeelden geven van in het wild levende dieren. De mieren die hopen en de termieten die heuvels bouwen, de wevervogels die kunstige nesten 'weven' (onze huismussen, gemeenlijk niet geacht, zijn er familie van!) pientere kraaien, onfeilbaar vliegende postduiven, dammenbouwende bevers, en het wondere combinatievermogen van ratten en mensapen, ze hebben het niet van de mensen geleerd. Maar de dieren die zich lenen tot onze dienst en van zoveel profijt zijn, hùn leven(sbehoefte) zullen we zeker kennen. Dat is geen sentimentaliteit, maar volgens Spreuken 12 : 10 en 27 : 23

zelfs een toetssteen voor de rechtvaardigen. Wie denkt om een dier, zijn dier, doet het immers zeker om een mens, zijn medemens. En kenmerkend voor de goddeloze is dat die ook dat laatste verwaarloost.

Die nèfèsj, die de dieren zijn en ook hebben, brengt me tot een ander aspect van het dier-zijn, dat in het Oude Testament een heel bijzondere nadruk krijgt: Wie een nèfèsj heeft, leven heeft, kan dat leven ook afstaan.

Dat geldt van de mens en dat geldt ook van het dier. Wat de HERE rechtens mag vragen, eisen van de mens – dat hij betaalt met zijn leven – dat laat Hij die mens voldoen door middel van het dier. Dat moet het dier dierbaar gemaakt hebben in de ogen van de Israëliet, die het offeren mocht voor zijn zonden tot vrijkoop van zijn verbeurde leven. Dank zij het feit dat God op de zesde dag de dieren schiep, is de gelegenheid geschapen, dat al lang voor de komst van de Middelaar in deze wereld, zijn werk als Substituut, in de ceremoniën van de oude wet kon worden afgebeeld. Het is onvoorstelbaar dat er ooit een mens zou komen, ja, dat God mens wilde worden, die zichzelf zou geven tot een offer voor de zonden, een losprijs voor velen. Om Israël bij voorbaat met dat onvoorstelbare vertrouwd te doen worden, heeft Jahwe in het Oude Testament al die offers laten brengen.

Wie is daartoe geschikt? Alleen het dier; ja, en dan niet zo maar een dier, maar bepaald het huisdier, eigendom van een heer des huizes; nader nog: het offerwaardige, reine huisdier. Men kan de HERE niet zo maar iets of van alles en nog wat aanbieden. Hier gaat de eigen sfeer die mens en dier verbinden kan, een woord meespreken. Niet in de zin van Prof. Henry of Prof. Van Niftrik. We mogen het Oude Israël geen 'magisch religiöses Weltgefühl' toeschrijven (Henry) of 'de primitieve eenheid van levensgevoel' (Van Niftrik). Maar dat er een band is leert het Oude Testament op vele plaatsen, in de Wet en in de Profeten (Jes. 1 : 3). Er moet een band worden doorgesneden. De offeraar staat iets uit zijn bezit af en geen dier waar hij vreemd aan is. Het offerdier, dat een bijzondere waarde vertegenwoordigt in het oog van zijn bezitter, heeft die ook in het oog van Jahwe. Immers, zo vertelt ons Leviticus 17 : 3 en 4, de eigenaar moet het dier brengen naar de ingang van de tent der samenkomst. De slachting moet plaatsvinden onder het direct toeziende oog van de HERE, in (d.w.z. voor) het heiligdom. Hoe waardevol het dierenleven is blijkt ook uit de zware sancties die de betrokken Israëliet a.h.w. dwingen ernst met deze

⁵ 1 Koningen 22:38; 2 Kon. 9:36

⁶ Matth. 15:26

⁷ K. Barth, a.w., blz. 15

zaak te maken: 'Maar die niet brengt... als bloedschuld zal dat die man worden aangerekend; hij heeft bloed vergoten en die man zal uit het midden van zijn volk uit geroeid worden'. 'Het doden van een dier komt heel dicht in de buurt van het doden van een mens. Dat is iets wat men zich toch wel heel goed mag realiseren, als men aan de menselijke heerschappij over het dier ook de vrijheid om het te doden wil verbinden.'⁸ Jahwe legt een claim op het (dieren)bloed. In de daarbij aansluitende pericop, Lev. 17 : 10-16 volgt dan het verbod om dierenbloed te eten. 'Ieder van het huis Israëls... die enig bloed eet – tegen zo iemand, die dat bloed gegeten heeft, zal Ik mijn aangezicht keren en hem uit het midden van zijn volk uitroeien.' De HERE schat het bloed op hoge waarde. Waarom? Vers 11 'Want de ziel (nèfèsj) van het vlees is in het bloed en Ik heb het U op het altaar gegeven om verzoening over uw zielen te doen, want het bloed bewerkt verzoening door middel van de ziel'. Het bloed als middel om te verzoenen moet voor het altaar gereserveerd blijven. En het bloed komt daarvoor in aanmerking, omdat in het bloed de ziel, dat is het leven van het vlees is.⁹

Terwijl we dit zeggen, bedenken we dat misverstanden moeten worden afgesneden. Zo gaat b.v. Van Niftrik, in bovengenoemde rede m.i. de waarheid van Leviticus zo uitbreiden dat het specifieke van de tekst verloren gaat. 'Wij mensen' schrijft hij, 'leven te gemakkelijk als rovers en moordenaars; wij beschikken maar over het leven van plant en dier zonder zelfs te beseffen, dat hier een probleem ligt. Welke onbegrijpelijke verharding is er toch over de westerse mensheid gekomen, dat wij in de natuur huishouden als wilden en barbaren...? Beseffen wij wel, dat wij Léven door de offers van planten en dieren...? Leven bestaat door offer. Daarom kan men alleen werkelijk leven in dankbaarheid voor de gebrachte offers, die men niet zomaar en als vanzelfsprekend kan aannemen... Het leven zelf is te weinig wónder, en daarom verwonderen wij ons ook niet meer over de talrijke offers, die gebracht moeten worden om ons in het leven te behouden... Het doden van dieren staat in de Bijbel in een zeer bepaald licht. Steeds heeft het te maken met het feit dat mensen altijd zóndige mensen zijn. Was de zonde niet in de wereld gekomen, dan waren de offers van dieren niet nodig geworden. De Bijbel vertelt, dat door de zonde het bekleden en het voeden der mensen het offer van dieren hebben veroorzaakt... Zodat zij eigenlijk nooit een dier mogen doden zonder te appelleren aan Gods vergevende genade.'¹⁰ De voorschriften

m.b.t. de slachting in Lev. 17, gemotiveerd door de diepe waarheid die daarmee aan Israël wordt ingeprent, gaat Van Niftrik op een eigenaardige wijze veralgemenen. Terwijl Jahwe inderdaad iedere slachting van een offerwaardig dier in het kader van een offerande plaatst en die via het heiligdom laat lopen, ontleent V. Niftrik hieraan de vrijheid iedere slachting van wat voor pelsdier, wild en gevogelte ook maar te rubriceren onder de categorie: offer.

Binnen of buiten Israël, in de bedeling der schaduwen of in onze eigen tijd het doet er niet toe. Dit moet leiden tot zeer bizarre conclusies. Om een vraag te stellen: Wie zijn hier eigenlijk de offeraars: de jagers, poeliers of slagers onder wier geweer of mes het beest het leven laat? Maar dragen dan fokkers van dit gedierte ook al niet een steentje bij om tot dit offer te komen? Maar vragen we verder, wat merken we van een offer-intentie bij de uitoefenaars van deze beroepen? In Israël, in het heiligdom, werd die door handoplegging kenbaar gemaakt, hetzij dat hierdoor de bedoeling van de eigenaar, hetzij diens zonde, van de offeraar op het dier werd overgedragen. En het offer zelf was hij kwijt, afgestaan als het was aan het heiligdom. Terwijl boer, slager enz. het dier verkopen en eraan verdienen. Welke broodwinning wij hen niet willen betwisten. Maar van een offer kan ik hier weinig ontdekken. Of is het mischien het dier zelf, dat door zich te laten doden voor ons voedsel, schoeisel of kleding, en daarvoor ongevraagd het leven laat, de offeraar? Maar niet het leven laten, maar het vrijwillig te GEVEN, bewust, vol overgave, mag offer worden genoemd. Van Niftriks gedachten voeren tot een soort pan-sacrificialisme (= al-offer-theorie) die de waarde van het offer in de ware zin van het woord ontkracht. En dan al die bloedige handelingen van alle tijden en oorden te zetten in het perspectief van Christus' offer, 'waarvan de ganse mensheid leeft, ook al weet zij het niet', schiet het doel ver voorbij, al zet hij dat geoorloofde doden van dieren als (altijd) priesterlijke daad in eschatologische en begintijds-verbanden.

Heeft het dieren-leven waarde? Als plaatsvervanger alléén in het Oude Testament. De in de offerwetten aangewezen dieren hadden zelfs een onvervangbare waarde. We gaan niet sentimenteel doen, over de os, de geitebok of het schaap dat op weg naar het heiligdom nog eenmaal zijn baas in de ogen keek; smekend, verwijtend of berustend. Een mens kan veel in de blik van een dier inlezen, dat er niet inligt. In de dierenwereld is mimiek bekend. Het vraagt wel gedegen studie van

⁸ K. Barth, a.w., blz. 16

⁹ W. H. Gispen, Leviticus. t.a.p.

¹⁰ G. C. van Niftrik, a.w. blz. 8 en 9, zie ook K. Schilder Heidelbergse Catechismus, I, 443/4

het gedrag van dat bepaalde dier een zuivere verklaring te geven. Zelfs bij de apen, die ons 'het naaste' zijn, kan de outsider zich lelijk vergissen!

Maar een nèfèsj heeft het dier wel, die voeding, laving, goede verzorging, rust op zijn tijd, voldoende levensruimte vraagt. En die les mogen we toch uit Leviticus 17 in combinatie met Spreuken 12 : 10 en Mattheus 10 : 29v., dus uit Oud en Nieuw Testament trekken dat God past op de mussen en zorgt voor de ossen. (1 Cor. 9 : 9). En hij die de verbondsomgang weet vast te leggen niet in het bloed van stieren en bokken maar in dat van de enige Middelaar Jezus Christus, gaat verantwoord met de dieren hem toevertrouwd om. Ook **hun** leven heeft voor ons zijn waarde. Die weet, staande op Nieuwtestamentische hoogte slachten van moorden en jagen van uitroeien wel te onderscheiden.

't Zijn maar dieren, hoort men nog wel eens. 'Een dier heeft geen ziel te verliezen', zei eens een oud-gereformeerde boer, die het met de behandeling van zijn dieren niet al te nauw nam, maar 's zondags luide kermde over zijn eigen ziele. Lev. 17 had hem kunnen helpen iets anders tegen die dieren aan te kijken. Goed, die functie hebben ze gehad, dat is voorbij, maar het zegt de oplettende Bijbellezer toch wel iets! Maar die zijn zeer schaars onder de mystieken. Had hij Spreuken 12 : 10 gelezen, hij had zich bekeerd, heel concreet van die bepaalde zonde. Want dat die offerdieren eens het oude Israël konden helpen **zicht** op Middelaar te krijgen, leert ons vandaag nog dat hun leven geen te verwaarlozen grootheid is!

Dieren kijken ons aan! Er is nog een derde moment in de Bijbelse openbaring omtrent de dieren, n.l. dat verschillende van hen ons in een of ander opzicht overtreffen. U zult wel begrijpen dat ik nu denk aan die beroemde hoofdstukken uit het boek Job; al die verzen die beginnen met: 'Kunt gij? Kunt gij?' En het antwoord is steevast: Neen, dat kunt gij niet.

Voor de leeuw die op de loer ligt, jaagt Job geen prooi!

Aan de ezel op de bergweiden gaf Job de vrijheid niet! Die ezel kijkt naar de mensen en lacht om het gewoel der stad.

De woudos kan Job niet dwingen om de voren voor hem te ploegen!

De struis, de zorgeloze, kijkt naar de mens en lacht om het paard en zijn berijder. Zij kan zich veroorloven zo zorgeloos te zijn; haar jongen komen terecht!

En het oorlogspaard? Goed, de mens heeft het getemd, maar niet de mens voert het

paard, maar het paard voert de mens naar de overwinning!

Dieren kijken ons aan. Het hoofdstuk eindigt met de scherpste ziens: de valk en de gier. Op rotspunt en bergtop wonen zij. Vandaar speurt hij naar voedsel en zijn ogen turen in de verte (39 : 22). Het record slaat de Leviathan, die de mens ziet en (hem uit-)lacht. 'Op al wat hoog is ziet hij neer, hij is de koning over alle trotse dieren.'

Zo onderricht de HERE de man Job. Een unieke persoonlijkheid. Aan wie in de Schrift is ooit zo'n attest gegeven? Veel bezat hij. Veel werd van hem genomen. In dat lijden werd haast het bovenmenselijke van hem gevergd, juist omdat Job rechtvaardig was, wat hij ook volgehouden heeft. En dat lijden te rijmen, dat kon hij niet! Zo werd hij gedreven een borg te zoeken, die het bij God voor hem opnam. Job lijkt van al de oudtestamentische mensen het meest op de Christus; hij komt hem het dichtst nabij. Maar diezelfde Job is wel beperkt in zijn visie. Vandaar het onderwijs door middel van de dieren, die kunnen wat hij niet kan. Moet Job die zoveel doorstaan heeft er dan nog eens onderdoor? Maar daar staat weer tegenover dat dieren niet kunnen lijden zoals de man Job heeft geleden. Juist door dat lijden heeft God uit deze mens gehaald, wat er maar gehaald kon worden: Zijn rechtvaardigheid bij monde van die mens. Zo leidt de weg van Leviticus naar de Christus via de mens Job. Hoe machtig dieren ook in verschillende opzichten mogen zijn, om de mens is het God te doen. De Zoon des Mensen, wel te verstaan.

Dieren kijken ons aan.

Wij zagen in de ogen van het dier. Wàt (overgevoelige of ongevoelige) mensen er ook inleggen, er liggen onuitgesproken behoeften in. Het zijn nefasjoot (= zielen), in het O.T. konden ze de mens bij God vervangen. Ze heten 'nèfèsj chajja', levende wezens, opeen of andere manier zijn ze ons te glad, te vlug, te slim af, te sterk af.

Als u ze ziet, in uw vakantie of daarbuiten, verwonder U over Uw Voorzienige, verlossende, onderrichtende God en Vader, die wat anders ongetwijfeld een leemte in zijn werk zou zijn, zo verrassend heeft gevuld. En dat om U, die het onderzoeken, verzorgen en soms zelfs beheren moogt, te sterker aan zich te binden.

H. M. Ohmann

*'noch op deze berg, noch te Jeruzalem...'**Joh. IV 21*

De Zoon van Zerubbabel in Samaria III

De woorden van de Here Jezus in Joh. IV 21 mogen niet worden uitgelegd als een verloochening van het standpunt van Zijn vader Zerubbabel ten aanzien van de Samaritanen.

Hier wordt niet kritiekloos de broederhand toegestoken, hier worden niet ontijdig kerkmuren afgebroken.

Maar deze woorden bieden wel, ook voor Samaritanen, uitzicht op de ure dat de tussenmuur, die scheiding maakte, de vijandschap wordt weggebroken, zodat met Joden ook Samaritanen in één Geest de toegang tot de Vader hebben, Ef. II 14-18. De ure waarin openbaar zal worden, dat Christus' Kerk niet is 'gelegen, gebonden of bepaald in een zekere plaats, of aan zekere personen, maar ... verspreid en verstrooid door de gehele wereld; nochtans te zamen gevoegd, en verenigd zijnde met hart en wil in één zelfde Geest, door de kracht van het geloof', art. 27 NGB. Daarom wordt Jezus hier openbaar, niet alleen als zoon, maar ook als méérdere van Zerubbabel.

Kon die de Samaritanen slechts afwijzen, toen zij verzochten te mogen meebouwen aan de tempel, Ezra IV 3, Jezus kan hen uitzicht bieden op het medegebouwd worden tot een woonstede Gods in de Geest, Ef. II 22.

En als we de geschiedenis van Joh. IV nog eens overzien, dan merken we, dat heel het optreden en spreken van de Here Jezus er op gericht is, de Samaritanen rijp te maken voor die bedeling. Opdat zij zich, bij het aanbre-

ken daarvan, zullen laten gebruiken voor de bouw van een geestelijk huis, om een heilig priesterschap te vormen, tot het brengen van geestelijke offers, 1 Petr. II 5.

Ook Zijn antithetisch kritische houding tegenover de Samaritaanse was daar opgericht. Het vernietigende oordeel, dat Hij velt over de eredienst op de Ebal in vers 22.

De ontnuchterende wijze waarop Hij het door de Samaritanen opgehemelde water uit de Jakobsbron kwalificeert in vers 13.

En tenslotte de ontdekking van de Samaritaanse aan de onwaarachtigheid van haar religieuze ijver in vers 16 en volgende.

Het is er allemaal op gericht de Samaritanen de ogen te openen voor hun ellende. Zodat ze hun zaligheid en welvaart buiten zichzelf gaan zoeken. Verlangend worden het heil uit-de-Joden te ontvangen.

Het heil, dat Hij hen verkondigt in beelden die voor de Samaritanen zeer aansprekend waren: Een fontein van water, dat springt ten eeuwigen leven.

Heil dat Hij hen aanbiedt door Zijn messiaanse zelfopenbaring: 'Ik, die met u spreek ben het', vers 26.

Zo licht de Here Jezus de bedoeling van Zijn missie in Samaria in vers 34-38 ook toe tegenover Zijn discipelen. Als zaaiwerk, waarvan zij straks de oogst mogen binnenhalen, als de bedeling van de Geest zal zijn aangebroken.

En de vervulling daarvan wordt ons beschreven in Hand. VIII. Want daar lezen we hoe het bericht de apostelen bereikt, dat Samaria het Woord Gods heeft aanvaard en hoe de apostelen dan vanuit Jeruzalem door hun handoplegging de fontein van de Geest in Samaria komen ontsluiten.

Dan wordt het doel bereikt, dat Jezus in Zijn gesprek met de Samaritaanse voor ogen stond:

Een nederzetting vanuit Jeruzalem op de westelijke Jordaanoever. Niet in de zin van Israëlsch imperialisme, dat blijft bestaan bij Zerubbabel.

Nee, een nederzetting van messiaans heil.

Een oase van eeuwig leven, die behoort bij vader Zerubbabel, gepaard aan de dienstbaarheid aan het welbehagen en de wil van de Vader, Die in de Hemelen is, vers 34.

Want dat was van Hem, die al met al geen drup water van de Samaritaanse te drinken gekregen heeft, de spijs waarvan en waarvoor Hij leefde.

M. H. Oosterhuis

Vacantie en verstrooiing

Voor velen betekent vakantie-houden 'lekker niks doen'. Voor anderen: verstrooiing zoeken. Zo kan men zich onttrekken aan de moeheid die het dagelijks werk veroorzaakt heeft en door nieuwe indrukken en prikkels verfrist worden. Daarin speelt verandering van omgeving een grote rol. Zo ontstaat een 'soort van modern nomadendom' heeft iemand eens geschreven, waarbij de mensen door een ware 'reis-hysterie' bezeten worden. Nu, landen als Duitsland en Frankrijk merken het op de grote, doorgaande wegen, hoe massaal deze reislust is. En in de vertrekhal van Schiphol is het één groot gedrang.

Wonderlijk is het ook dat veelvacantiezoekers een drukke, roezemoezerige omgeving zoeken. Lekker allemaal bij elkaar, bar en disco in de buurt. De hele dag wordt gevuld met (liefst) keiharde muziek bij de tent, op het strand en ook onderweg. Zo zoeken velen hun verstrooiing. Met als resultaat dat ze nog vermoeider terugkomen dan ze gingen.

Is men bang voor de stilte en de rust? Wil men nooit eens 'tot zichzelf' komen? Veel van onze tijdgenoten zijn voortdurend op de vlucht voor zichzelf en het gaat in de **vacanties** door.

Maar echte verstrooiing betekent niet 'niks doen' en echte ontspanning betekent niet veel massa en lawaai. Ik dacht dat echt **vacantie** houden betekent **zich concentreren**, en dan op iets anders dan wat het dagelijkse leven biedt. Het is niet de tijd 'verstrooien' of deze 'doodslaan', dat lelijke woord.

Er is meer ruimte voor vakantie-houden dan ooit. Het is niet meer zo, als ik een tuinder eens hoorde zeggen: mijn **vacantie** bestaat uit het wachten voor een brug of spoorweg-overgang. Maar weten we nog 'raad' met het vakantie-houden? Het is een kunst het leven goed in te richten. Het is een even grote kunst goed **vacantie** te houden. Dat laatste wens ik alle lezers toe!

W.G.d.V.

De christelijke begrafenis

■ Een sobere gebeurtenis

In het algemeen zou ik willen stellen dat de begrafenis een sobere, door familie, vrienden, kerkelijke en andere relaties bijgewoonde plechtigheid moet zijn, waar aan Woord en gebed een centrale plaats wordt gegeven.

De soberheid past bij het droevig moment en bij het karakter van de dood. Daarom is het goed de lijkst niet onder bloemen te bedelfen. Waarom bloemen op een moment dat getuigt van verwelken en ontbinden? We moeten onder ogen willen zien dat we iemand naar zijn of haar graf brengen. In het geloof weten we van eeuwig leven; maar wat we zien is het graf. Vanuit Gods Woord en in ons gebed kunnen we uitdrukking geven aan het leven; zonder bloemen blijft het graf wat het ook werkelijk is: plaats van de dood.

Het ligt, als we sober en eerlijk begraven, voor de hand de kist **in** het graf te zien zakken. Tegenwoordig geeft de familie vaak de wens te kennen dat de kist boven het graf blijft staan, waarin ze dan pas na afloop van de plechtigheid wordt neergelaten. De reden is begrijpelijk, want het kan een moeilijk moment zijn de kist te zien zakken. Maar zolang de dode nog boven het graf staat, is hij niet begraven. En komen we niet juist voor een begrafenis samen?

Het gebeurt ook wel dat de **begravenis**gangers op de in het graf neergelaten kist nog een schepje aarde werpen. Zonder daarvoor nu een bepaald pleidooi te willen voeren, waardeer ik toch de gedachte die erachter steekt: **Samen** begraven we iemand.

Dat brengt me op een volgend punt: Het is een goede zaak dat we onze doden niet 'in

Mijn vorig artikel droeg 703 de titel 'Strijd tegen lijden en dood'. We zagen dat we tegen lijden en dood mogen vechten, ook al overkomen beide ons vanwege de zondeval van de mens. We zagen ook dat we door de dood heen moeten en dat we er niet met de vuist van de dokwerker tegen kunnen protesteren. In dit artikel wil ik iets zeggen over de 'laatste eer' die we onze doden bewijzen. Wat is een christelijke begrafenis?

alle stilte' of 'in de naaste familiekring' begraven. In de west-europese cultuur hebben sterven, dood, begrafenis en rouw zich van een sociaal- naar een privé-gebeuren ontwikkeld. De tijd ligt nog niet ver achter ons waarin het sterven een zeer duidelijk sociale kant had. Familieleden, vrienden en burens verzamelden zich in de sterfkamer. Ze kwamen afscheid nemen van de dode en namen hun verplichtingen waar in de dagen dat de overledene thuis nog opgebaard lag. In onze tijd wordt de dode vaak onmiddellijk na het sterven weggebracht en in een rouwkamer opgebaard. Ook de begrafenis willen velen al even particulier laten verlopen.

Toch meen ik dat het goed is wanneer we samen als familie, vrienden, broeders en zusters in de kerk, collega's op het werk enz. onze doden begraven. Hun vertrek uit dit leven is een vertrek uit verschillende verbanden. Uiteraard is het familieverband daarbij nummer één. Maar de overledene had ook zijn plaats in de kerk en in de maatschappij. Hij maakte deel uit van een groter geheel dan alleen van zijn gezin en naaste familie. Dan ligt het voor de hand ook gezamenlijk afscheid te nemen en de 'laatste eer' te bewijzen.

Ik laat daarbij nog buiten beschouwing dat deskundigen het ook *psychisch* voor de verwerking van het rouwproces een goede zaak vinden, dat velen mondeling komen condoleren en blijk van hun medeleven geven door op de begrafenis present te zijn.

■ Kleine kinderen en de ongeboren vrucht

Niet bij elke begrafenis zal het sociale element een sterke rol spelen. Zo laat het zich na het overlijden van nog heel kleine kinderen denken dat hun begrafenis binnen de besloten kring van de familie, of soms in aanwezigheid van slechts enkele familieleden plaatsvindt. Bij doodgeboren kinderen ligt dat nog meer voor de hand. De 'na een zwangerschapsduur van ten minste vier en twintig weken ter wereld gekomen menselijke vrucht, welke na de geboorte geen enkel teken van levensverrichting heeft vertoond', wordt als doodgeboren (en naamloos voor het bevolkingsregister) geregistreerd en begraven. Een plaats in de samenleving heeft zo'n kind niet gehad; vandaar dat de begrafenis terecht een familiezaak is. Ook in zo'n geval is het stijlvol wanneer een predikant bij de eenvoudige plechtigheid aanwezig is met Gods Woord, dat een boodschap ook voor het prille leven heeft.

Ik moet ook iets zeggen over vruchten die jonger dan 24 weken ter wereld komen. Van meer dan één kant zijn mij over het al of niet

begraven daarvan vragen gesteld. Zulke vragen zijn verklaarbaar vanuit de grote aandacht die in onze strijd tegen de abortus provocatus aan het leven als *menselijke* leven vanaf het prille begin gegeven wordt. En wanneer we van ongeboren *kinderen* spreken ligt het dan ook niet voor de hand te denken aan begraven van zulke kinderen wanneer zij via een miskraam ter wereld komen?

Bij de behandeling van de 'Nieuwe bepalingen inzake de lijkbezorging' in de Tweede Kamer is er terecht aandacht geschonken aan de bezorging van menselijke vruchten die jonger dan 24 weken ter wereld komen. Het is begrijpelijk dat de wet ergens een grens moet trekken voor wel of niet verplicht begraven (cremeren). Deze grens is getrokken met als criterium de levensvatbaarheid van de vrucht buiten de baarmoeder. Vroeger was een kind dat enkele maanden te vroeg geboren was, niet in staat dit te overleven. Nu zijn er gevallen bekend van vruchten die zelfs na een zwangerschap van minder dan 24 weken de geboorte hebben overleefd.

Ik zei al dat de overheid een grens moet trekken voor haar beleid inzake de bezorging van lijken. De grens van 24 weken is, gelet op de huidige stand van de medische wetenschap, verantwoord. Zo'n grens is niet afgestemd op de hoge uitzonderingen, maar op de regel dat een vrucht van minder dan 24 weken niet buiten de baarmoeder in leven kan blijven. Zulke vruchten hoeven niet begraven te worden; doodgeboren kinderen van 24 weken en ouder wél.

Doet het er dan niet toe hoe de vrucht, die jonger is dan 24 weken, wordt bezorgd? Ook de misgeboorte moet op kiese wijze behandeld worden. Het gaat over menselijk leven. Maar 'kies' is nog wat anders dan 'vol piëteit'. Voor een vrucht van één tot drie maanden, die vormloos ter wereld komt, hoeft niemand aan een begrafenis te denken. Ze is al ontbonden voor ze menselijke *gestalte* heeft kunnen aannemen.

Anders ligt het bij oudere vruchten. Herkenning van een heel klein mensje roept andere gevoelens wakker dan het zien van enig weefsel uit een misgeboorte van enkele maanden oud. Bij zulke gevoelens van piëteit past een andere bezorging. Restanten uit het eerste stadium kunnen worden weggespoeld, terwijl men de wat oudere vrucht in eigen tuin of op een ander plaatsje zou kunnen begraven. Maar lang niet altijd is dat mogelijk. De meeste miskramen worden in een ziekenhuis behandeld. Na een miskraam wordt de vrucht ontleed en onderzocht, om zo mogelijk de oorzaak van de miskraam op te sporen. Het valt te verstaan dat er zo geen mogelijkheid

tot begraven is. Restanten worden uit hygiënische motieven vaak verbrand. Het getuigt van fijngevoeligheid wanneer de behandelende arts de vrouw (ouders) over de gang van zaken inlicht.

Geldt het een oudere vrucht die wel jonger is dan 24 weken, maar waarvoor men graag toch een plaatsje op een begraafplaats gereserveerd ziet, dan kan men dat vragen. Tijdens de behandeling van de hierboven genoemde 'Nieuwe bepalingen inzake de lijkbezorging' heeft de minister toegezegd een beroep te zullen doen op de beheerders van gemeentelijke begraafplaatsen 'die medewerking te verlenen, die van hen ter zake mag worden gevraagd'. Op grond van inlichtingen die ik hier en daar heb ingewonnen, mag ik concluderen dat een dergelijk verzoek voor het begraven van een vrucht zeer zelden gedaan wordt.

■ Woord en gebed centraal

Ik keer terug naar de 'normale' begrafenis, die ik omschreef als een sobere, door familie, vrienden, kerkelijke en andere relaties bijgewoonde plechtigheid, waar aan Woord en gebed een centrale plaats wordt gegeven. Over die laatste woorden nog het volgende:

Na de Reformatie in de zestiende eeuw hebben de gereformeerde kerken zich verzet tegen het houden van 'lijkpredikaties'. Toen men brak met de mis, moest men ook loskomen van heel de liturgie die rond sterven en begraven eeuwenlang gebruikt was. Lijkpredikaties, ook wanneer ze op meer calvinistische leest geschoeid werden, ontvaardden toch gemakkelijk in loftuitingen op de dode. Bovendien speelden financiële factoren een rol. Aan een goede lijkrede en een uitgebreid begrafenis-ceremonieel viel voor een predikant aardig wat te verdienen. Terecht is herhaaldelijk op het kwaad daarvan gewezen.

Tot in modern geformuleerde kerkordes toe klinkt de echo van die waarschuwingen na.

Ik denk aan artikel 71 van onze eigen kerkorde: 'Rouwdiensten zullen niet worden belegd'. Met andere woorden: plaats een begrafenis niet in het kader van een **kerkdienst**.

Ik geloof dat ook hier de soberheid te prijzen valt. Woord en gebed moeten centraal staan als we op christelijke wijze onze doden gaan begraven; maar we moeten er dan geen **dienst** van Woord en gebed van maken. Dit betekent, als het goed gaat, dus ook dat de dominee geen preek, maar een toespraak houdt. Exegetische betogen horen op een begrafenisplechtigheid niet thuis. Men moet kort en duidelijk met de troost van het evangelie op deze bepaalde begrafenis komen.

Er is geen enkel bezwaar tegen om daarbij

op de betekenis van de overledene voor de zijnen en voor zijn omgeving te wijzen. Opmerkingen als: 'het gaat niet over de overledene, maar over Jezus Christus en zijn werk', zijn erg eenzijdig. Je kunt net zo goed zeggen dat het op de begrafenisdag wél over de dode gaat; want **hij** wordt begraven, en er is geen enkel bezwaar om het licht te laten vallen op wat Jezus Christus in **zijn** leven gedaan heeft. Wat in een preek snel als te persoonlijk gericht lijkt, is in een begrafenistoespraak mogelijk. Ook kan er moeilijk bezwaar tegen worden gemaakt wanneer nog anderen dan de predikant het woord voeren, en daarbij terugblikken op wat de overledene betekend heeft. Niet het 'dat', maar het 'hoe' is beslissend. Dankbaarheid voor wat de overledene heeft betekend, hoeft Woord en gebed niet van hun centrale plaats te dringen.

Wel is het zaak de samenkomst kort te houden. Hoe bondiger men spreekt, hoe minder gevaar er ook is dat de overledene bejubeld wordt. Het geheel moet **eerlijk** gehouden worden. Want anders wordt het: hier liggen de doden en liegen de levenden. Gebreken van de dode hoeven we tijdens zijn begrafenis niet breed uit te meten. Dat is een vreemd soort eerlijkheid op een ongepast moment. Maar verzwijgen dat we een **zondaar** begraven is nog erger. Rondom de dood moet het evangelie van de genade in Jezus Christus onder woorden bepalen, als we achteruit kijken naar het verleden en vooruit naar de toekomst.

J. Douma

De twee citaten die ik in dit artikel aanhaal zijn te vinden in Art. 2b van de nieuwe versie van de Wet op de Lijkbezorging (inmiddels door de Tweede Kamer, maar nog niet door de Eerste Kamer aangenomen), en in de Handelingen *Tweede Kamer*, Zitting 1982-1983, 1034 (toezeggingminister inzake begraven van vruchten). Zowel in dit als in mijn vorig artikel behandelde ik onderwerpen die ik besprak in een in september 1984 te verschijnen deeltje van de reeks 'Ethische Bezinning', onder de titel *Rondom de dood*.

**Wegens vakantie
zal De Reformatie
van 4 augustus 1984
niet verschijnen.**

De uitgever.

Afscheiding in Hattem

706 In de kerkeraad leefden

ernstige bezwaren tegen Brummelkamp's

opvatting dat een kind slechts gedoopt kan worden als de ouders belijdende leden zijn of als er tenminste een belijdend lid als 'getuige' aanwezig is. Vier ouderlingen en twee diakenen dienden een protest in. Waar het doopsformulier spreekt over 'kinderendergelovigen', moet niet uitsluitend worden gedacht

aan belijdende lidmaten, zo stelden zij. Zij die zelf gedoopt zijn, behoren tot de gelovigen, ter onderscheiding van 'Joden, heidenen en Mehomedanen'. De zelfde zes kerkeraadsleden schreven nog een tweede protest.

7

Het tweede protest betrof vooral de gebeurtenissen van 21 juni:

'Wij ondergetekenden Ouderlingen en Diakenen en als zoodanig leden van de kerkeraad der Gereformeerde Gemeente te Hattem, door dezen ons leed te kennen gevende over alle nieuwe invoeringen en handelingen door Ds. Brummelkamp en wel hoofdzakelijk die op Zondag den 21 Junij j.l. Zie voor zoover dezelfde gemeld zijn in de notulen van den 26 Junij en wel:

le. daar altijd in deze gemeente het gebruik heeft plaats gehad dat wanneer een predikant in de kerk zijnde hoewel het Dienstwerk niet verrichtende en er voor kinderen den Doop verzocht wordende dezelfde doopten na alvorens den dienstdoenden predikant van de predikstoel de ouders het formulier was voorgelezen, en de aldaar in voorkomende vragen door de ouders toestemmend worden beantwoord; zoo is het dat Ds. Brummelkamp op Zondagmiddag den 21 Junij l.l. de predikbeurt hebbende Zijne ambtgenoot Ds. v. d. Roest vooraf verbiedende het kind van J. D. Immeke en vrouw niet te doopen, hetwelk ten doop alsdan zou worden aangeboden. Hierop Ds. v.d. Roest aanmerkte dat zulks hier altijd had plaatsgehad en ten antwoord bekomende dat het een genadige vergunning van hem (n.b. Ds. Brummelkamp) was om onder zijn Dienstwerk toe te laten den Doop te bedienen.

ten 2en. Dat de ouders welke op bovengemelde tijd met hunne kinderen in de kerk zijn gekomen voor denzelfden Doop verzoeken, doch geen lidmaten zijnde de Doop aan hunne kinderen daadzakelijk door Ds. Brummelkamp is geweigerd, welke handelingen geheel strijdig is met het besluit des kerkeraads zie de notulen van den 18 Junij l.l.

ten 3en. Dat Ds. Brummelkamp op den 21 Junij l.l. van den Predikstoel aan de gemeente heeft bekendgemaakt dat Zijn Eerwaarde van nu en voortaan geen gezangen door de Gemeente zal laten zingen en wel hoofdzakelijk om redenen dat zijn overtuiging hem zulks gebiedende niet alleen maar ook dat het volk van God **dezelve** niet zingen, ten minste op een heel enkel mensch na, hier nog bijvoegende wanneer men ook maar **lettende** op de tijd en de mannen die **dezelve** gemaakt hebben. Zoo is het dat wij niet afzien om over het hiervoren gemelde in eenige bijzonderheid te willen uitweiden. Hetzij over de verkeerde handelingen in deze, na ons inzien en behoudens beter oordeel, door Ds. Brummelkamp gedaan of aan willen tonen dat door zulke daadzaken de scheuringen in deze gemeente meer en meer toenemen ja zelfs hot hooggaande vijandschap aanleiding geven en de liefde der naaste daardoor niet wordt bevorderd.

Daarom zijn al zulke handelingen tegen ons, terwijl **derzelfde** meer kwaad dan goed stichtten.

Daarom kunnen of mogen wij niet nalaten onze afkeuring openlijk te kennen te geven en protesteren alzoo tegen alle vermelde daadzakelijke handelingen gedaan door Ds. Brummelkamp op den 21 Junij l.l. en behouden ons voor nader hiervan zoodanig gebruik te maken als wij in onze betrekking zullen vermeenen te behoren.'

Diaken Geerlings verklaarde n.a.v. deze protesten volkomen in te stemmen met het gevoelen van Brummelkamp. Bij het schrijven van de notulen nam Brummelkamp een uitvoerige weerlegging op, maar de kerkeraad liet hem die naderhand uit het notulenboek snijden.

Ds. Van der Roest zocht naar een **pacificatie**-formule. Op zijn voorstel werd besloten:

'om die gene die hunne kinderen wenschten te laten **doopen** maar zelve geen lidmaten zijn of lidmaten tot doopgetuigen voor hunne kinderen hebben, te verzoeken niet des middags (wanneer Ds. Brummelkamp moet prediken) maar als dan des morgens met hunne kinderen ten doop te komen, ter voorkoming van onaangenaamheden.

De meerderheid der vergadering was voor dit voorstel.'

(wordt vervolgd)

M. te Velde

zo toch niet wat stiefmoederlijk behandeld? Deze vraag blijft moeilijk te beantwoorden, want wie heeft er een beeld van wat er overal tijdens de catechisatieurtjes gebeurt. Daarom wil ik me in dit artikel beperken tot een algemeen verhaal over de catechese met aan het eind een aantal praktische suggesties. Op de achtergrond speelt steeds de vraag mee: hoe is de catechisatiesituatie, krijgt de catechese de aandacht die het verdient?

In het vervolg wil ik het eerst hebben over het doel van de catechese en de leerstof. Volgende week komt de didactische kant van de zaak aan de orde, terwijl de week daarop de toerusting van de catecheten, onderlinge samenwerking en betrokkenheid van de gemeente aan de orde komen.

Catechese, stiefkind van moeder kerk?

I

■ Aandacht voor de catechese

Wat gebeurt er op het gebied van de catechese in onze kring? Heel veel en toch ook heel weinig. Heel veel: vrijwel alle niet belijdende leden van 12 jaar en ouder zitten op catechisatie; vrijwel alle predikanten steken vrij veel tijd in het voorbereiden van catechisatie. En dat is iets waar je niet schouderophalend aan voorbij moet lopen, maar waar je dankbaar bij stil mag staan. Maar anderzijds ook heel weinig: Er zijn geen cursussen voor catecheten. De didactische toerusting van catecheten is beperkt. Aan een compleet catecheseplan, waarbij van de moderne audiovisuele middelen gebruik wordt gemaakt, wordt niet gewerkt.¹ In de kerkelijke pers krijgt de catechese weinig aandacht. Wordt de catechese

■ Wat is het doel

Wat is het doel van de catechese? Er zijn vele antwoorden mogelijk: thuisraken in de leer van de kerk, de jongeren toerusten tot een verantwoordelijk leven in de wereld als mondig leden van de kerk, jongeren brengen tot een persoonlijke relatie met God, enz. Waar gaat het om in de catechese? Om op die vraag antwoord te geven nemen we ons uitgangspunt in het zendingsbevel (Mt. 28,19): 'Gaat dan heen maak alle volken tot mijn *discipelen* (= leerlingen!) en doopt hen in de Naam van de Vader de Zoon en de Heilige Geest, en *leert* hen onderhouden al wat ik u bevolen heb'.

Toen dit bevel gehoorzaamd werd ontstond de catechese. Zij die tot de gemeente toe wilden treden kregen voor hun doop onderricht. Dit onderricht was erop gericht dat zij een onderdeel werden van het ene lichaam van Christus. Daarom moesten zij leren onderhouden alles wat Christus bevolen had. Zijn leerling moesten ze worden. Zij moesten het nieuwe leven leren. Zo werd in de catechese toegewerkt naar de doop.

Vandaag de dag volgt bij ons de catechese meestal op de doop. Toch is de zaak in de

Er wordt veel gepraat over de jeugd de laatste tijd. En dat is terecht, want de zaken met betrekking tot de jeugd zijn de zaken met betrekking tot de toekomst. Er staat heel wat op het spel als het over de jeugd gaat. Vandaar dat het ook geen kwaad kan om eens wat aandacht aan de catechese te besteden. In dit artikel zal het accent daarbij vooral op de didactische kant van de zaak vallen.

¹ Een suggestie in die richting deed drs. R. de Boer op het paascongres van gereformeerde studenten in april j.l.

kern nog dezelfde als in de eerste eeuwen. Dat blijkt als we de doelstelling als volgt formuleren: De catechese heeft als doel *de catechisanten te leren om te leven als leerlingen van Christus, en om zo als mondige en zelfstandige leden hun plaats in de gemeente in te nemen*. De deelname aan het Avondmaal als hoogtepunt van het mondige lidmaatschap van de gemeente is daarom het eindpunt van de catechese voor de jeugd.

■ Christus leren

Om mondig gemeentelid te worden moet de catechisant veel leren. Dat 'leren' moeten we niet te smal opvatten. Het gaat niet alleen om uit het hoofd te leren, stampen, enz. Het gaat om het leerling van Christus zijn. Dat blijkt onder andere uit Efeze 4 : 20.2 Daar staat eigenlijk: 'Gij geheel anders, gij hebt Christus geleerd.'. De levende Christus moet geleerd worden, Hij staat centraal in de catechese. Wat we dus moeten leren is geloofskennis. En die kennis moeten we niet versmallen tot verstandelijke, analytische kennis, want dan vervallen we tot intellektualisme. Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer we al tevreden zijn als de catechisanten hun vraag en antwoord op kunnen zeggen. We moeten deze kennis ook niet versmallen tot emotionele, vertrouwenskennis. Dat gebeurt maar al te gauw wanneer als doelstelling gekozen wordt: de jongeren brengen tot een persoonlijke relatie met God. Men vervalt dan tot piëtisme.

Geloven raakt de hele mens, en dat moet ook de catechisatie doen. Behalve uit het hoofd leren moet het ook gaan om het verkrijgen van inzicht, om verrijking van de ervaringswereld, om het leren kiezen in de wereld van alle dag, enz. Is men zich hiervan bewust dan zal dat ongetwijfeld doorwerken in het catechiseren. Er is dan niet het gevaar dat één aspect, bijvoorbeeld het cognitieve, intellectuele teveel op de voorgrond komt. De catechisanten moeten dan ook merken dat de behandelde zaken hun hele leven raken, en niet alleen hun hersens. Het geloof in het evangelie verandert immers het *hele* leven.

■ Wat komt er aan de orde

Toen de Heidelberger Catechismus geïntroduceerd werd op de catechisatie betekende dit globaal dat de volgende leerstof aangedragen werd: de leer van de kerk aan de hand van het apostolicum, de sacramenten en de sleutelmacht, het ethische handelen aan de hand van de tien geboden en het bidden aan de hand van het gebed dat Christus zelf zijn kerk geleerd heeft.

Door de Heidelberger wordt zo al een breed werkveld aangegeven. Op grond wat hierboven over de doelstelling van de catechese gezegd is meen ik dat we ons niet tot de in de Catechismus geboden stof mogen beperken. De volgende zaken moeten ook aan de orde komen: de Bijbel (en daar horen dan ook de gezagsvragen bij) en de belijdenisgeschriften van de kerk. Verder de inrichting van de kerkdiensten, de liturgie en de preek. Ook de taak van de kerk om het evangelie in deze wereld uit te dragen door middel van zending en evangelisatie, en andere taken zoals het diaconaat moeten aan de orde komen. Daar-

naast zullen dan ook nog de geschiedenis van de kerk en het kerkrecht behandeld moeten worden.

Als we dit werkveld overzien valt op hoe uitgestrekt het is. Er zal dan ook een grondige meerjarenplanning aan het werk vooraf moeten gaan wil men niet in een gedeelte van het veld blijven steken. Deze planning is ook noodzakelijk omdat je niet alles in alle leeftijdsgroepen kunt behandelen. De Dordtse Leerregels moet je bijvoorbeeld niet bij twaalf-jarigen op het programma zetten.

En met deze laatste opmerkingen zijn we wat meer op didactisch terrein terecht gekomen. De bovengenoemde doelstelling heeft namelijk niet alleen voor het werkveld maar ook voor de didactische aanpak z'n consequenties. Daarover gaat het volgende week.

Jasper Klapwijk

zijn hulppredikerschap ter beschikking van de kerkeraad gesteld. Op 18 juni sprak hij – voorlopig – voor het laatst een 'stichtelijk woord', over Johannes 17 : 20, 21. Daarna zat hij als ouderling in de kerkeraadsbank – 'hij die zelf niet 'leeren' mocht, geheel ongemoeid op de leer toezicht houdende'. Eenmaal verving hij de ontbrekende organist, eenmaal collecteerde hij.

En toen kwam de 3e augustus: de afzetting van prof. dr. K. Schilder. Op 6 augustus volgde toen in Bergschenhoek een besluit van vrijmakende strekking – en kandidaat Schilder mocht die dag de kansel weer betreden om het Woord van God te openen in Psalm 130.

Na het overlijden van prof. drs. H. J. Schilder
Ds W. Triemstra liet een brochure verschijnen, waarin hij allerlei facetten van leven en werk van prof. H. J. Schilder belicht. We geven deze passages door:

Mei 1984 – het is nu precies 40 jaar later. De toenmalige kandidaat – smadelijk geen plaats in de dienst van het Evangelie waardig gekeurd – heeft een lang, een zwaar maar rijk dienstverband mogen beëindigen. Zijn Zender verwaardigde hem tot belangrijke taken in de kerk. Zijn taak hier is nu beëindigd. Zijn werken volgen hem na. En wij, die hem missen, kijken met een schreiend en toch blij en dankbaar hart even achterom naar het werk en de persoon van deze beminnelijke, integere mens, deze nederige geleerde, dit grote kind van God.

De dominee

Kandidaat Schilder ontving wèl een taak in de bediening van het Woord van God en de sacramenten. Hij – met zijn grote en diepborende Schriftkennis, zijn exegetische gaven, zijn specifieke taalvoering, zijn als dienaar terugtreden achter het Woord van Zijn Zender, zijn bescheidenheid en doortastendheid, en vroomheid, zijn van geen wijken weten als het ging om het Woord van zijn God – hij heeft mogen dienen.

Op 4 oktober 1944 berichtte hem de kerkeraad van Noordeloos 'niet tot afscheiding over te gaan' en daarmee van oordeel te zijn dat de band tussen hen was verbroken.

Maar op 12 november mocht hij zijn intrede doen in de kerk van Bergschenhoek; zulks met een preek over Openbaring 22 : 10. Hij was daar al geruime tijd hulpprediker, al in de dagen van het 'drama' van het voorjaar. Toen heeft hij – en wat is dat karakteristiek voor hem! – na de juni-uitspraken vrijwillig

Over zijn werk als predikant in Utrecht schrijft ds. Triemstra:

Onvermoeid was hij in het uitstellen van de rijkdommen van verbond en kerk, en in het oproepen tot een **leven** in het verbond; een leven daarom ook in dagelijkse bekering op

PSALM 1

1. Gezegend hij die kwade raad veracht
die zich voor wegen van de zondaars wacht,
die opstaat uit de kring waar spotters lachen
om goede wetten die zij diep verachten
maar die tot in de nacht met vreugde hoort
de stem van God, zijn Heer, in wet en woord
2. Hij is een boom, die diep, met zorg geplant
zijn wortels uitstrekt naar de waterkant.
De felle zon kan tak noch blad verschroeien:
de vruchten zullen naar de oogsttijd groeien;
al slaat de gesel van de tegenspoed,
hij slaagt – de Heere zegent wat hij doet.
3. Zo zal het niet met goddelozen gaan:
zij zijn het kaf dat wegstuift uit het graan;
geen zondaar blijft gespaard als God gaat richten:
recht mag met onrecht geen gemeenschap stichten;
Hij kent de weg van wie rechtvaardig is,
het zondaarspad leidt naar de duisternis.

Proeve van een nieuwe berijming

L.L. Bouwers

710

alle Ievensterreinen, voortgaande reformatie van het leven. *De vrijmaking als bevrijding* (veelzeggende titel van een als brochure verschenen referaat) drong juist dáártoe.

En dan putte hij zich uit om toch maar vooral goed duidelijk te maken waarom het ging, zoekend naar het juiste woord, wikkend en wegend. Soms werd zijn betoog daarom lang. En het was wel eens moeilijk de weg te vinden door het bos van bijzinnen, tussenzinnen, gedachtenstrepn, haakjes en wat dies meer zij. Er waren ook zovéél dingen te overwegen; zoveel zaken waartegen stelling moest worden genomen; zoveel argumenten die moesten worden aangedragen; zoveel kanten waartegen datgene wat gezegd moest worden, meteen weer moest worden afgeschermd; zoveel dreigende misverstanden waaraan bij voorbaat de pas moest worden afgesneden. Maar wie wilde luisteren en lezen, ontving dan ook duidelijkheid.

Vindingrijk was hij in het zoeken van wegen om effectief te werken en (nachten en) dagen uit te kopen. Soms had hij voor tussen de middag de boterhammen bij zich, als hij op zijn fiets de stad doorkruiste. Als het moest schreef hij, in een bepaalde ernstige situatie, een open brief aan 'bijna vijfhonderd broeders op éénmaal'. Toen deze nl. een oproep deden uitgaan te stemmen op de Antirevolutionaire lijsten, in een Appèl dat zó over de kerk sprak, of liever: zweeg, dat ds. Schilder vroeg: (de titel van de brochure) *Is zij uw moeder – waar is dan haar eer?*

Nee, zijn spreken en schrijven, en met name ook zijn preken werden hem bepaald niet altijd door iedereen in dank afgenomen. En dat lag niet maar aan de soms moeilijke verstaanbaarheid van zijn stem of zijn wel eens wat specifieke taalhantering (wie een stok zoekt om te slaan vindt er heus altijd wel één ...). Want vriend en vijand mochten dan vaak onverdeeld zijn in hun waardering voor zijn persón, er werden al spoedig felle controversen openbaar. Zeker ook in Utrecht werden al direct na de vrijmaking en de oor-

log tendenzen openbaar, en maakten zich krachten sterk, die later zich zouden uitkristalliseren in de conflicten en breuken van de latezestiger jaren. Tendensen die hier duidelijk, onomwonden en met niet-aflatende ijver werden gepropageerd; en vanuit Utrecht het lând in gedirigeerd. En ds. Schilder zàg het, snel – en dóórzag het, als weinigen.

Over zijn stijl en werk als hoogleraar schrijft ds. Triemstra o.m.:

Hij leerde ons, dat van een dienaar des Woords ook een correct òptreden verwacht mag worden. Hij, die zelf zo tot in de puntjes correct daarin was: ziet u het nog voor u hoe hij, na de handdruk van de dienstdoende ouderling, zijn weg naar het trapje van de preekstoel zó zocht dat hij die ouderling – gevolmachtigde van Christus! – niet de rug hoefde toekeren?! Wat deed het hem pijn, wanneer studenten met hem of met anderen stonden te praten met de handen in de zakken, de rug tegen de muur geleund, de ene voet over de andere. Hij heeft me, in mijn kwaliteit als praetor van het studentencorps, eens ontboden om met me te spreken over wat hij de 'verloedering' bij de toenmalige studentengeneratie achtte.

Wat ging hij met ons om in en wat ging hij ons voor in daadwerkelijke vroomheid. Wat lééfde hij – ook in zijn zuiver wetenschappelijk bezig-zijn – met de Schriften. Het leven in het verbond, het leven met de Here, èn zijn minutieuze, geleerde, wetenschappelijke arbeid waren geen twee van elkaar gescheiden terreinen in zijn leven. Ook in zijn wetenschappelijke arbeid was het Woord van God voor hem het woord van het léven, dat hem de weg leerde die (óók in die wetenschap) gegaan moest worden. En zo werd, omgekeerd, het leven met de Here verrijkt en verdiept door zijn geleerde schriftonderzoek.

Als de dag van gisteren herinner ik me, hoe hij een prachtig, afrondend college over het

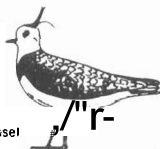
Weloverwogen

Zo mag u het verzekeringsadvies van een NVA-lid wel noemen.

assurantiebedrijf

a. de kievit

Johan de Wittstraat 2
2902 HG Capelle a/d IJssel
Postbus 50 - 2900 AB Capelle a/d IJssel
Telefoon (010) 50 58 22*

De NVA is de Nederlandse Vereniging van Makelaars in Assurantiën en Assurantie-adviseurs, waarvan uitsluitend assurantie-kantoren lid zijn, die zijn toegelaten op hun vakmanschap. hun kwaliteit van advies en begeleiding.

De NVA is uw verzekering voor het beste advies.

slot van het boek Ruth (die 'kraamkamer' in Bethlehem; leest u dat onlangs verschenen kleinood van hem: **Richteren en Ruth: Een vacature vervuld**) besloot door met een paar grootse, diepborende volzinnen over Gods werk in de lijn van de geslachten ineens de voor ons verrassende overgang te maken naar een bijbels-vrome mededeling van het feit, dat aan hem, enkele uren eerder, een tiende kind, een zevende zoon was geboren.

En wat ontháálde hij ons feestelijk toen wij, blagen die we waren, hem daarna schriftelijk een felicitatie hadden doen toekomen met in het hebreuws iets overgeschreven uit Job 42 : 13 en 16: Hij kreeg zeven zonen en drie dochters; daarna leefde hij nog honderdveertig jaar.

Wat was hij – met heel zijn leven – zelf betrokken bij het werk. En bij het leven van zijn studenten. Hij eiste véél – ook op tentamens en examens. Maar hij mócht ook veel-eisend zijn – want het ging om het Woord van God; en hij ging ons zelf vóór in het veel van zichzelf eisen. Maar hij kon tegelijk, op zo'n zelfde tentamen, pastor zijn. Hij was dat zeker wanneer hij, als je thuis 'afstudeerde', zo eens langs kwam.

Ook over de kunstzinnigheid van prof. Schilder laat de pastor van Utrecht zich uit:

Er is namelijk nog een kant aan de persoon en het werk van prof./ds. Schilder die we – zeker hier in Utrecht – niet willen vergeten: zijn interesse voor en kundigheid en gaven op het terrein van de diverse kunsten. Inderdaad: de diverse kunsten, meervoud. De laatste maal dat hij hier in ons midden was, was om een tentoonstelling te openen in de Rehobothkerk – en dat was van niet alledaags schilderwerk. Maar niet alleen op het terrein van de bééldende kunsten bewoog hij zich, en had hij ons iets te zeggen. Hij 'waagde' het in Kampen een rectorale oratie (en dat is wel de meest plechtige academische toespraak die je je kunt denken, en die pleegt te handelen over iets van het vakgebied van de orator) te wijden aan de opera (!) 'Moses und Aron' van de moeilijk toegankelijke dodekafonische muziek schrijvende componist Arnold Schönberg.

Schilder gebruikte en besprak psalmbewerkingen van Lodewijk de Vocht en Goudimel, maar eveneens liedjes van Wim Kan en Toon Hermans:

Ja, want ook de spéêlse kant van het wóórd-gebruik had zijn belangstelling. Wat kon hij zèlf spelen met woorden – kijk maar naar zijn

Weerklank-artikelen. Op een predikanten-conferentie werd eens de kreet gehoord: dat lijkt Toon Hermans wel; waarop de reactie kwam: nee, dat is Hermans toon.

Maar hij kon evenzeer indringend schrijven over heel ernstige poëzie. En menige preek of artikel van hemzelf is een juweel van taal-hantering. Hij had als weinigen feeling voor de mogelijkheden en de rijkdommen van de taal.

Wat kon hij ontroerend schrijven – ik denk aan wat van zijn hand werd opgenomen in het boek **Gedenkt uw voorgangeren**: wat hij schreef na het sterven van zijn oom Klaas. Hij maakte soms gedichten voor zijn eigen preken. Hij gaf een bewerking van een Luther-lied die erkenning vond.

We eindigen met het volgende citaat uit de brochure van ds. Triemstra:

Het is mei 1984 – buiten woedt geen oorlog (ondanks het rumoer over of juist dank zij kruisraketten in onze buurt?) – maar niettemin is ons hart onrustig in ons, tot ... **'de vrede Gods**, die alle verstand te boven gaat, zal uw harten en uw gedachten behoeden in Christus Jezus', Filippenzen 4 : 7. Buiten schijnt de zon – maar ik heb het gevoel dat het koud om ons heen is geworden: ds. Schilder is gestorven. Deze geleerde. Deze vaderlijke vriend. Deze broeder; dit vrome kind van God. Hij mocht zovéél zijn. Laat daarom ook zo gróte leegte na. Er zijn daarom tegelijk zoveel rijke herinneringen ook. We zullen hem missen, zijn hartverwarmende aanwezigheid, zijn meeleven, zijn stimulerende waardering en kritiek.

W. G. d. V.

**EENGEWICHTIG
PROBLEEM?**

Onze geheel plantaardige
vermageringstabletjeslossen
dit probleem volledig op!
Kuur voor een maand
f 20,—.

**DROGISTERIJ
SIKKING**

BARREVOETESTRAAT5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609